

כוונה בתפלה והגדרת התפלה

מעניינא דיומא

תוס' (לג. ד"ה פוסק)

בית יוסף אורח חיים (סי' ק"ד סעיף ה') ד"ה כתב

- מהי המחלוקת בין תוס' ורבינו גרשום?
- מהי נקודת המחלוקת? כלומר, איך יתרח' ר' גרשום את קושיית הב"י? עפ"י איזה חילוק יסודי?

Below are 2 additional, optional aspects of the sugya.

ד טעות בתפלה ובברכת המזון

גמרא (ריש כ"ט): "אמר ר' תנחום...תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה" [= 13 שורות] עד הנקודתיים

גמרא (סוף מט.) "יתיב ר' זירא אחורי..." עד (ריש מט:) "ל...והמטיב חוזר לראש", וברש"י (ריש מט: ד"ה והדר)

רמב"ם וראב"ד הל' ברכות (פרק ב' הלכה י"ב)

- מהי דעת רש"י במחלוקת רמב"ם וראב"ד?
- איך זה קשור להבנה בענין התפלה?

ה איסורי יו"כ, והכנה לתפלה

שלחן ערוך אורח חיים (סי' תרי"ג סעיפים א', ג')

ט"ז שם (סעיף-קטן ב')

- מהי קושיית הט"ז?
- **הגהות מיימוניות** הל' שביתת עשור (פרק ג' אות ב'), "פירש רשב"ם... נמי הכון"
- נסה ליישב פסק השו"ע עפ"י מה שלמדנו, ועפ"י הטעם הנזכר בהגהות מיימוניות.

א תפלה בלי כוונה

גמרא (ל:), "ר' חייא בר אבא צלי... אל יתפלל" [או יותר, עד הנקודתיים]

גמרא (לד:), "המתפלל צריך שיכוין... " עד הנקודתיים

- מה קשה לך בלימוד שתי גמ' הללו?

תוס' שם (לד: ד"ה יכוין)

- מה תירצו בתוס'?
- האם נראה לך תירוץ אחר? התבונן בדברי הרמב"ם הללו, ובהקשר² הדברים:

רמב"ם הל' תפילה (פרק ד' הלכות א', ט"ו, ט"ז)

רמב"ם הל' תפילה (פרק י' הלכה א')

ב האם חייבין להתפלל?

גמרא תענית (ב.), "דתניא לאהבה... זו תפלה"

רמב"ם ריש הל' תפלה (פרק א' הלכות א' - ב') [וטוב להמשיך³ וללמוד גם הלכות ג' - ד']

[השגות הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם (מצוה ה')]

ג הפסק בתפלה

משנה (ל:)

גמרא (סוף לב:), "אפילו המלך... עכו"ם פוסק"

גמרא (ריש לג.), "אפילו נחש... עקרב פוסק"

¹ the "two dots"

² context

³ to continue

רמב"ם הל' תפילה

פרק א'

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר (שמות כג כה) "ועבדתם את ה' אלהיכם". מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר (דברים יא יג) "ולעבדו בכל לבבכם" אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה:

ב ולפיכך נשים ועבדים חיבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו:

ג אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה. וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכלתו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפלל פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממש רבנו ועד עזרא:

ד כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האמות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מערבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צרכו בלשון אחת אלא בשבוב שנאמר (נחמיה יג כד) "ובניהם חצי מדבר אשדודית" וגו' (נחמיה יג כד) "ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם". ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאל חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמונה עשרה ברכות על הסדר. שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה. ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הצבור כלן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלמה כתפלת בעלי הלשון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסדרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג:

פרק ד'

א חמשה דברים מעכבין את התפלה אף על פי שהגיע זמנה. טהרת ידיים. וכסוי הערוה. וטהרת מקום תפלה. ודברים החופזים אותו. וכונת הלב:

....

טו כונת הלב כיצד. כל תפלה שאינה בכונה אינה תפלה. ואם התפלל בלא כונה חוזר ומתפלל בכונה. מצא דעתו משבשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מצר אסור לו להתפלל עד שתתישב דעתו. אמרו חכמים ישהה שלשה ימים עד שינוח ותתקורר דעתו ואחר כך יתפלל:

טז כיצד היא הכונה. שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קדם התפלה כדי לכון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קדם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה:

פרק י'

א מי שהתפלל ולא כון את לבו יחזר ויתפלל בכונה. ואם כון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך. מי שטעה באחת משלש ברכות הראשונות חוזר לראש. ואם טעה באחת משלש ברכות אחרונות יחזר לעבודה...

גמרא תענית (ב.)

דתניא "לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, יג) איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה

רמב"ם וראב"ד הל' ברכות (פרק ב' הלכה י"ב)

שכח ולא הזכיר בשבת או ביום טוב קדשת היום. אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית בשבת אומר ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קדש ברוך אתה יי' מקדש השבת. ביום טוב אומר ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים. ומתחיל בברכת רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית פוסק וחוזר לראש שהוא ברכת הזן:

כתב הראב"ד ז"ל, טעה בזה דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה אע"פ שסיים שים שלום חוזר לעבודה ואינו חוזר לראש הלכך הכא נמי פוסק וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל:

שלחן ערוך אורח חיים (סי' תרי"ג סעיפים א', ג')

א אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן; ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם; שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג.

...

ג אם הטיל מים ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ דהוה ליה ידיו מלוכלכות ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו.

ט"ז שם (ס"ק ב')

משמע אבל בלא שפשף [= ידיו נקיות] אין ליטול ידים רק אם רוצה להתפלל ... ולמה תלאו כאן בתפלה שהיא אינה כל היום? ולפי מה שכתבתי כאן, א"צ לכתוב דין שפשוף כלל כיון שבכל טעם צריך לומר אשר יצר וצ"ע!?

הגהות מיימוניות הל' שביתת עשור (פ"ג אות ב')

... פירוש רשב"ם וריב"א שאם הסיך רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת וגו'. ונראה לראב"ן ולרבינו שמחה ולרבינו יהודה דאף בקטנים אף אם לא שפשף דשייך ביה נמי הכון.

השגות הרמב"ן על ספר המצוות לרמב"ם (מצוה ה')

כתב הרב [= הרמב"ם] בספר המצוות, "המצוה החמשית שנצטוינו בעבודתו שני' ועבדתם את יי' אלהיכם וגו' ואומר ולעבדו בכל לבבכם. ... והוא מצוה בתפלה ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה ... כל אלה דברי הרב.

ואין הסכמה בזה. שכבר בארו החכמים בגמרא תפלה דרבנן כמו שאמרו בשלישי שלברכות (כא א) ...

אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל [מדאורייתא], אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו, ששומע ועונה בכל קראינו אליו.

ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתינו לאל ית' בכל לבבנו כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונו.

ומה שדרשו בספרי (עקב) ולעבדו זה התלמוד ד"א זו תפלה אסמכתא היא או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו כעיני עבדים אל יד אדוניהם. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י') וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני יי' אלהיכם והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה ...

בית יוסף אורח חיים (סי' ק"ד סעיף ה')

כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' קיט) וזה לשונו כתב ה"ר גרשום ב"ר שלמה נשאל לפנינו אם שח בתפילה אם צריך לחזור אם לאו ואם חוזר אם יחזור לראש או לאותה ברכה ששח בה והשבנו שצריך לחזור לראש כי כל י"ח ברכות כברכה אחת דמו עכ"ל וכן כתב בארחות חיים (תפלה סי' צב) בשם הראב"ד.

ומתוך מה שכתבתי [= תוס'] יתבאר שאין דעת הפוסקים כן. ואע"פ שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות והך הוא שלא ברשות מכל מקום נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש. ומ"ש דכל י"ח ברכות כברכה אחת דמו ליתא דלא אמרינן אלא דשלש ראשונות חשובות כאחת וכן שלש אחרונות הילכך ליתא להא דה"ר גרשום אלא דין שח בתפילה לענין חזרה כדין שאר הפסקות שנתבארו בסמוך: